

Arnarnesvegur í Kópavogi
-mat á umhverfisáhrifum-

Fornleifakönnun

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS172-02041

Reykjavík 2002

© *Fornleifastofnun Íslands 2002*

Forsíðumynd er af GK-216-009

Efnisyfirlit

1. KAFLI: INNGANGUR.....	4
2. KAFLI. UM MAT Á ÁHRIFUM FRAMKVÆMDA Á MENNINGARMINJAR.....	5
3. KAFLI. FORNLEIFAR Á FYRIRHUGUÐU FRAMKVÆMDASVÆÐI.....	7
4. KAFLI. SKRÁ YFIR FORNLEIFAR.....	8
5. KAFLI. MINJAR Í HÆTTU Á FYRIRHUGUÐU FRAMKVÆMDASVÆÐI.....	15
6. KAFLI. TILLAGA UM AÐGERÐIR.....	16
7. KAFLI. NIÐURLAG	17
HEIMILDASKRÁ.....	18

Viðauki:

Kort af fornleifum á úttektarsvæðinu

1. kafli: Inngangur

Vegagerðin hyggist leggja nýjan veg frá Reykjanesbraut að Breiðholtsbraut í framhaldi af núverandi Arnarnesvegi. Fornleifavernd ríkisins gerði athugasemd við áætlaða vegagerð vegna herminja sem vitað er um á áhrifasvæði vegarins en ekki hafa verið skráðar. Í kjölfarið hafði VSO Ráðgjöf samband við Fornleifastofnun Íslands og fór fram á að hún skráði herminjar og aðrar þær minjar sem á áhrifasvæði vegarins væru. Kópavogsskaupstaður hafði áður látið skrá fornleifar í bæjarlandinu og var stuðst við þá skráningu í heimildaöflun fyrir úttektina.

Skráningin fór fram dagana 29. og 30. apríl og er í þessari skýrslu greint frá niðurstöðum hennar.

Við vettvangsathugun var loftmynd skoðuð, rætt var við staðkunnuga, gengið um svæðið og fornleifar staðsettar og athugaðar. Á grundvelli þessa var tekin saman skrá yfir fornleifar á svæðinu og hún skoðuð í ljósi fyrirhugaðra framkvæmda.

Í skýrslunni er fylgt hefðbundinni framsetningu Fornleifastofnunar á nauðsynlegum gögnum um framkvæmdasvæðið og greint frá lögbundnum forsendum fornleifakönnunar, takmörk rannsóknarsvæðis skilgreind, vettvangsrannsókn lýst, lagt mat á áhrif fyrirhugaðra framkvæmda og gerðar tillögur um mótvægis aðgerðir. Elín Ósk Hreiðarsdóttir sá um heimildaöflun, vettvangsvinnu og úrvinnslu skýrslu undir stjórn Orra Vésteinssonar fornleifafræðings.

2. Kafli. Um mat á áhrifum framkvæmda á menningarminjar

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: “Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema með leyfi Fornleifaverndar ríkisins.”

Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið í þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifa fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkjna, bænahúsa og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Að jafnaði skal telja minjar 100 ára og eldri til fornleifa.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu hefur verið fylgt við fornleifaskráninguna.

Ef mannvistarleifar sem falla undir ofangreinda skilgreiningu finnast á fyrirhuguðu

framkvæmdasvæði, þá þarf að leita heimildar til að hreyfa við þeim. Í 13. gr. þjóðminjalaga segir m.a.: „Nú finnast fornleifar sem áður voru ókunnar og skal finnandi þá skýra Fornleifavernd ríkisins frá fundinum svo fljótt sem unnt er... Ef fornleifar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd uns fengin er ákvörðun Fornleifaverndar ríkisins um hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum.“

3. Kafli. Fornleifar á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði

Hér að neðan er birt skrá um fornleifar á áhrifasvæði Arnarnesvegar. Aftast í skýrslunni er svo að finna loftmynd þar sem þekktar fornleifar í námunda við vegarstæðið eru merktar inn. Upplýsingar um alla fornleifar sem vitað er um á áhrifasvæðinu er að finna í skránni hér að aftan.

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti og hver jörð hefur númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Þá er hverri fornleif gefið númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: GK-216:004). Upplýsingar um hvern stað eru settar fram á staðlaðan hátt: Fyrst kemur kennitala staðarins í gagnagrunni Fornleifastofnunar Íslands, staðarheiti, tegund fornleifar, hlutverk og hnattstaðan í gráðum og mínútum. Þar næst kemur tilvitnun í heimild ef einhver er, lýsing á staðsetningu, aðstæðum og lokum aðrar upplýsingar, hættumat og heimildaskrá.

Áhrifasvæði Arnarnesvegar nær frá Reykjanesbraut í vestri, að Fífuhammsvegi, en austar nær það að mörkum Reykjavíkur og Kópavogs (Salahverfis og Seljahverfi). Áhrifasvæði vegarins endar norðan við Breiðholtsbraut, liggur um Vatnsendahvarf, Rjúpnadal, Hörðuvelli og að Elliðavatnsvegi. Þaðan eru mörk svæðisins að sunnan að Smalaholti. Frá Smalaholti eru mörkin um bæjarmörk Reykjavíkur og Garðabæjar, að Hnoðaholti. Þaðan ná þau til norðvesturs, að Reykjanesbraut.

Á áhrifasvæði Arnarnesvegar voru samtals skráðar 15 fornleifar. Í næsta kafla verður fjallað nánar um þessar leifar.

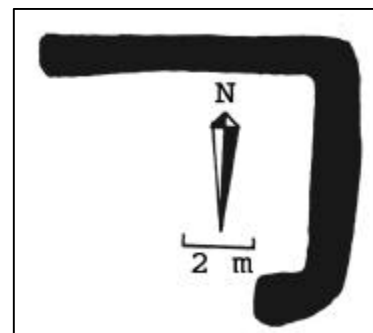
4. Kafli. Skrá yfir fornleifar

GK-215 Vatnsendi

22 hdr. 1847. Kónungseign. "Í Fornbréfasafni er máldagaskrá um eignir Mariúrkirkju og staðar í Viðey á dögum Þorvalds Gissurarsonar. Skráin er talin frá 1234 og er eftir máldagabókum frá Skálholti í safni Árna Magnússonar. Í Fornbréfasafni segir, að hún sé fremst af öllum hinum elztu Viðeyjarskrám og ritað við á spássíu: "gamall máldagi". Í skránni segir; Hvn a oc Elliðavatz land hálf og allt land at vatzenda með þeim veiðvm og gæðm er þeim hafa fylgt at fornv. Staðr a oc Klepps land allt, oc laxveiði j Elliða ar at helmingi við Lavgnésinga. Hamvndr gaf til staðarins holm þann, er liggir j elliða am niðr frá Vatzenda holmi. Í skráum um leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs árið 1313 segir: At vatx ennda iij merkur. Í skránni frá 1395 um leigumála á jörðum klaustursins segir: at Vatzenda half fjorda mork. Í reikningi Kristjáns skrifara 1547-1548 er eftirfarandi ritað um Vatnsenda: Item met Vatzende iijj legekiór landskyldt x óre frj oc xij thónder kuoell ij lege vij fóringar smór dt. her er ij foder en 3 vet nót oc ij landskyldt iij for met lame oc 2 ar gamle for oc xij thónder kuóll. Í hlutabók eða sjávarútgerðarreikningi Kristjáns skrifara 1548-1549 segir: Item mett Vatzende iijj legekiór landskyldt x aure frj oc xij thónder kuell. ij lege en vet smór dt. oc ij landskyldt xij tónder kuoell oc desse x aurer tog Halvarðer ij sijt kop. Í reikningum Kristjáns skrifara 1549-1550 er ritað um Vatnsenda: Item mett Vatzende iijj kiór landskyldt x óre frj oc xij toonder kúoell ij lege j vet smór etc. her er j foder ar gamel nód oc iijj lamb oc xij tonder koel etc. tog Haluvarðer thene landskyldt j sit kop. Í reikningum Eggerts fógeta Hannessonar, sem dagsettir eru á Bessastöðum 24. júní 1552, er eftirfarandi skráð um Vatnsenda: Item mett Wassende iijj legequiller landskyldt x óre frij oc xij tonder koll. ik leger j vett smór. dt. och ij landskyldt x óre och tog Pouell Gurensón den ij sijt kop. oc xij toder kull. dt. Í jarðaskrá Björns Lárussonar (The Old Icelandic Land Registers, Lund, 1967) er Vatnsendi talinn kónungseign, jarðadýrleiki 22 hundruð, landskuld 112 álnir og leigukúgildi fjögur. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1703 segir um Vatnsenda: Jarðadýrleiki er óviss. Eigandinn kóngl. Majestat. [...] Í skrá um sölu kónungsjarða 1760-1846 sést, að Vatnsendi hefur verið seldur 11. september 1816 með fjórum kúgildum. Söluverð var 1384 rd. Samkvæmt Jarðatali á Íslandi (Kh 1847) er jarðardýrleiki 22 hundruð, landskuld hundruð álnir og leigukúgildi fjögur. Í Nýrri jarðabók fyrir Ísland 1861 er jarðardýrleiki einnig talinn 22 hundruð, en ný hundruðstala 24,4 hundruð. [...] segir í Örnefnum í landi Kópavogskaupstaðar, 37-41.

GK-215:002 gerði

64°05.046N 21°49.514V

Gerði er um 10 m norðan við Elliðavatnsveg, til móts við þar sem afleggjari kemur á veginn (til suðurs að hesthúsahverfi Heimsenda). Það er afmörkað af Elliðavatnsvegi að sunnan en af veginum sem liggur til austurs frá Salahverfi (sunnan þess) að vestan. Norðan og vestan við er

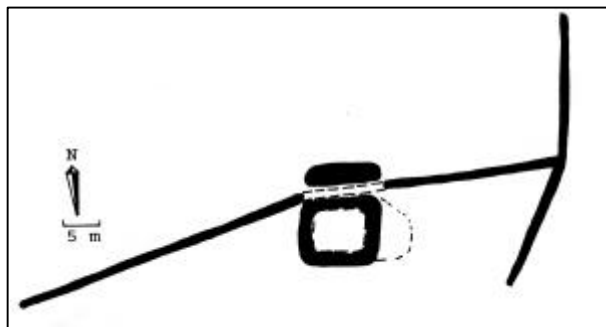
Gerði, horft til norðausturs

lyngivaxin slétta, nokkru norðar er svo Rjúpnahæð. Nokkur barrtré eru norðan við gerðið. Gerðið er 6 X 6 m að innanmáli en 8 X 8 m að utanmáli. Norður- og austurveggir eru heilir en einungis sést lítill hluti suðurveggjar og vesturveggur er horfinn. Gerðið er hlaðin úr torfi og virðist nýleg. Það var reist í tengslum við sumarbústað sem þarna stóð en hefur nú vikið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-215:003 tóft

64°05.645N 21°48.986N

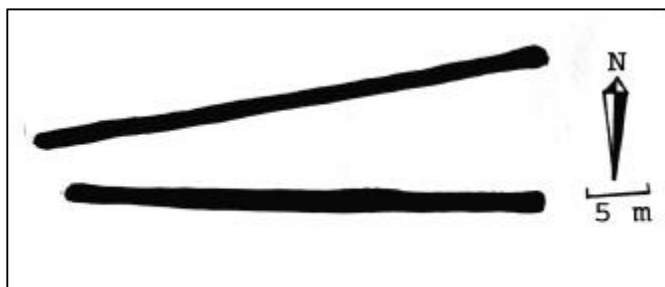
Á Vatnsendahvarfi, um 40 m norðaustan við 004 er tóft í mýri um 50 m suðaustan við útvarpssendistöð (þá nyrðri). Mýri er norðvestan við tóftina en sunnan hennar er melur. Tóftin er um 10 X 9 m að stærð en einungis er hægt að greina eina dokk í hana. Norðvestan við tóftina er um 40 m langt garðlag en þegar það kemur að tóftinni hverfur garðlagið í tóftina, en heldur áfram austan hennar í 23 m. Þar sem það endar liggur annað garðlag þvert á, um 40 m langt. Garðlöggin eru hlaðin úr torfi en á stöku stað má sjá steypuleifar. Þau eru tæpur metir á breidd en 0,4 á hæð.

Garðlög, horft til norvesturs

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-215:004 garðlag

64°05.623N 21°49.011V

Á Vatnsendahvarfi, um 40 m suðaustan við útvarpssendistöð (þá nyrðri á Vatnsendaholti), eru Mýri er norðvestan við garðlöggin en sunnan þeirra er melur. Garðlöggin eru samsíða, það nyrðra er 43 m á lengd en hið syðra 38 m. Garðlöggin eru grasi gróin en á þeim má sjá steypuleifar hér og þar. 12 m eru á milli garðlaganna austast en 6 m vestast.

Garðlög, horft til suðausturs

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-215:005 herminjar

64°05.743N 21°49.381V

Skotbyrgi, horft til norðvesturs

Skotbyrgi, horft til norðausturs

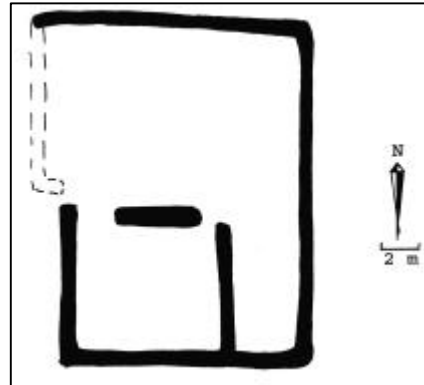
Skotbyrgi er um 10 m ofan við götu sem liggur til suðurs frá Seljabraut, ofan við Seljahverfi. Það er 100 m

suðvestan við skíðalyftu. Í kring er þýfður, grasi gróinn blettur en ofar tekur við þýfður mói. Fast neðan við er malbikuð gata og þar neðar Seljahverfi. Kofinn er 3 X 2 m og niðurgrafinn, á honum er þak. Hann er hlaðinn úr tilhöggnu grjóti og op er á suðvesturhorni hans. Gluggi er á byrgið eftir endilangri norðvesturhlið, sem vísar að götunni.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-215:006 tóft

64°05.689N 21°49.153V

Um 100 m norðan við útvarpssendistöð (þá nyrðri á Vatnsendaholti), eru hleðsluleifar. Þær eru um 150 m suðvestan við skíðalyftu. Hleðsluleifarnar eru í túnjaðri, sunnan og vestan við eru tún en norðan og

Hleðslur, horft til norðurs

austan við er holt. Hleðslurnar eru lágar og umfangslitlar. Þær virðast fremur nýlegar. Samtals eru þær 13 X 18 m á stærð og einhverjar hleðslur má einnig greina innan í tóftinni. Hleðslurnar eru víðast 0,6 m á breidd og 0,2-0,3 m á hæð. Þær eru mosagrónar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-216 Hvammskot

15 hdr. 1847. Kónungseign. "Í elstu heimildum um jörðina er hún talin eign Viðeyjarklausturs og nefnd Hvammur. Í skrá um leigumála á jörðum Viðeyjarklausturs árið 1313 segir: J hvamme o leigv. Í skránni frá 1395 um leigumála á jörðum klaustursins segir: J Hvamme iij merkur. Í reikningum Kristjáns skrifara 1547-1548 er jörðin einnig nefnd Hvammur: Item met Huamme i j legekiór. vj for. landskyldt xv öre. ij lege iij fóreng smór dt. her er ij foder en ij ar gamell nódt oc af foder en 3 veter nódt oc ij landskyldt 4 for argammell for xl alner oc j for met lam for xx alner oc en gemmer met lam for xv alner. xxv alner 2. Auk þess er beit við fyrir árið 1548: Aff Huame xxv alner rest. Í hlutabók eða sjávarútgerðarreikningi Kristjáns skrifara árið 1549 segir: Item mett Huemme ij lege x fórenger smór dt. oc en ar gamell foer dt. Í reikningi Eggerts fógeta Hannessonar, dagsett um 24. júní 1552 á Bessastöðum, er jörðin fyrst nefnd Hvammskot: Item mett Huamskotthe ij kór. vj faar. landskildtt xv öre ij leger vj fóringh smór. dt. oc ij landskild ett aarsgameltt nódt for xl olner och ij faar. ett haffuer lam. oc ett faar. ett aars gameltt faar. dt. Í jarðaskrá Björns Lárussonar (The Old Icelandic Land Registers, Lund, 1967) er Hvammskot talin konugseign, jarðardýrleiki 15 hundruð, landskuld 90 álnir og leigukúgildi þrjú. Í Jarðabók Árni Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1703 segir um Hvammskot: Jarðardýrleiki óviss. Eigandinn kóngl. Majestat. [...] Í skrá um sölu konungskarða 1760-1846 sést, að Hvammskot hefur verið selt 17. maí 1837 með þremur kúgildum. Söluverð var 594 rd. Samkvæmt Jarðatali á Íslandi (Kh. 1847) er jarðardýrleiki 15 hundruð, landskuld 90 álnir og leigukúgildi þrjú. Í Nýrri jarðabók fyrir Ísland 1861 er jarðardýrleiki einnig talin 15 hundruð, en þar er einnig skráð ný hundraðstala 17,4. [...] Eins og ég hef minnt á var hið upprunalega nafn jarðarinnar Hvammur, en er fyrst nefnt Hvammskot árið 1552. Í ritgerð sinni Úr byggðasögu Íslands tekur Ólafur Lárusson jörðina sem dæmi um lögbýli, sem hafa fengið hjáleigunafn, en áður borðið annað nafn." segir í Örnefnum í landi Kópavogskaupstaðar, 26-30.

GK-216:002 Hádegishóll þjóðsaga um huldufólksbústað

64°05.680N 21°52.090V

"Hádegishóll. Er klettahóll til hásuðurs frá gamla bænum í Fífuhammi. Hóllinn er með miklum jökulrispum er liggja flestar frá suðaustri til suðvesturs. Hóllinn mun hafa verið eyktarmark frá Fífuhammi, þannig að þegar sólin bar yfir hólinn séð heiman frá Fífuhammi þá hafi verið hádegi." segir í örnefnaskrá. Í annarri örnefnalýsingu segir: "Austan hennar (Háumýrar) heitir svo Stekkjarmýri og er suður af Fífuhammstúni og

Umhverfismat

Stekkjartún er áfast mýrinni í lægðinni norðan Hádegishóls. Þar er gamall brunnur og tættur um þetta eru gamlar huldufólkssagnir. Hádegishólar eru um 80 m sunnan við Fjallalind 102-145. Á eystri hólum er nú búddalíkneski og þar voru hnit Klappir eru á sjálfum hólum en umhverfis eru lyngivaxnar hlíðar.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Örnefni í heimalandi Kópavogsskaupstaðar og næsta nágrenni þess, 13 og Ö-Fífuhammur, 205-206

GK-216:003 Stekkjartún heimild um stekk

64°05.707N 21°52.428V

"Stekkjartún. Er til suðvesturs af Fífuhammstúni. Þar voru fjárhús, en þau voru rifin og tóftir þeirra felldar sumarið 1983." segir í örnefnaskrá. Stekkjartúnið var norðvestan við hólana en er nú komið undir íbúðarhúsabyggð (Lindir).

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Örnefni í heimalandi Kópavogsskaupstaðar og næsta nágrenni þess, 28

GK-216:004 Markasteinn landamerki

64°05.404N 21°50.104V

"Markasteinn. Eða Markaklettur er við enda Efra-Leirdals og norðan Hörðuvalla, þessa steins er getið í landamerkjalyðingu." segir í örnefnaskrá. "Markasteinn (Markaklettur) er viðmiðunarsteinn í mörgum landamerkjalyðingum, m.a. í landamerkjalyðingu fyrir Hvammskot frá 6. júní 1891. Í grein Þorkels Jóhannessonar og Óttars Kjartanssonar, "Fjórar leiðir í Gjáarétt", segir um Markastein: "Í hann eru klappaðir veglegir járnkengir. Girðingavír hefur verið strengdur í þessa kengi. Kengi þessa festu að öllum líkindum í steininum þeir bræður í Fífuhammi, Kristján og Guðmundur, skömmu fyrir 1940." (Tímaritið Hesturinn okkar 1983, 48). Steinninn er kallaður Markaklettur í landamerkjalyðingu Breiðholtsjarðar sem undirrituð er 2. júní 1890 (Landamerkjabók G. K. nr. 108, 1890)." Markasteinn er um 160 m norðan við malbikaðan veg sem liggur sunnan við Salahverfi og til austurs. Steinninn er um 250 m vestan við veg sem liggur frá umræddum vegi og að Vatnsendahvarfi. Að steininum liggur girðing að austan en hún endar um 3 m vestan við hann. Göngu-/Reiðslóði liggur fram hjá steininum fast norðan við hann. Umhverfis er lyngivaxinn mói, aflíðandi til suðurs.

Markasteinn, horft til suðurs

Steinninn er 2-2,5 m í þvermál. Hann er um 1,2 m á hæð. Í honum eru tveir járnhringir á norðaustur og norðvesturhlíð.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Örnefni í heimalandi Kópavogsskaupstaðar - og næsta nágrenni þess, 22, Örnefni í bæjarlandi Kópavogs 1989, 18-19 og Hesturinn okkar 1983, 48

GK-216:005 gata leið

64°05.694N 21°52.287V

Gata er greinanleg norðan við slóða tæpum 300 m vestan við Fífuhammsveg og fast austan við 009. Slóðinn liggur á milli Hádegishólanna og til norðvesturs að íbúðarhúsinu Fjallalind 96 en 20-30 m ofan við það hverfur hann í móann. Lyngivaxinn mói, aflíðandi til norðurs. Leiðina má sjá ofan í móan 1-2 slóða, grunnt ofan í jarðveginn. Hún sést á tæplega 200 m kafla.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-216:006 Selhryggur örnefni sel

64°05.558N 21°50.725V

"Selvellir eru fyrir miðjum Selhrygg að austanverðu og að mestu í landi Breiðholts. Hugsanlegt er að þar hafi verið sel. Nafnið er aðeins nefnt hjá Þorkeli Jóhannessyni og Óttari Kjartanssyni í tímaritinu Hestinum okkar 1983, 48 og 58, heimildamaður þeirra er Ingjaldur Ísaksson frá Fífuhammi (f. 1909, samtali 2.12.1982)." segir í örnefnaskrá. Selvellir voru þar sem nú er Salabyggð í Kópavogi, á mörkum Kópavogs og Reykjavíkur. Svæðinu hefur verið umturnað enda er þar íbúðarhúsabyggð nú.

Gata, horft til norðvesturs

Arnarnesvegur

Engin merki sels eru nú á svæðinu. Íbúðarhúsabyggð.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Örnefni í bæjarlandi Kópavogs 1989, 21 og Hesturinn okkar 1983, 48 og 58

GK-216:007 bústaður

64°05.305N 21°49.832V

10 m ofan við malbikaðan veg sem liggur norðan við Salahverfi og til austurs, eru steypuleifar þar sem bygging hefur staðið áður. Hún hefur verið um 100 m vestan við veg sem liggur upp á Í kring um steypuleifarnar er grasi gróinn blettur en annars eru umhverfis lyngivaxnir móar. Steypuleifar eru hér og þar á upphlaðinni, grasi gróinni hæð, 10 m norðan við er hugsanlegt að sé að finna leifar af hleðslu en þær eru þó svo ógreinilegar að vart verður úr því skorið hvort um náttúrulega myndun sé að ræða. Þarna var íbúðarhús og var búið fram á síðustu áratugi. Ekki er vitað hvenær búseta hófst á þessum stað og alls óvíst að um fornleifar sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Steypuleifar, horft til norðnorðausturs

GK-216:008 hleðsla

64°05.408N 21°49.856V

Steinhleðslur eða húsgrunnur er um 50 m vestan við veg sem liggur upp á Vatnsendahvarf en 220-230 m norðan við malbikaðan veg sem liggur norðan við Salahverfi og til austurs. Hleðslurnar eru um 10 m norðan við reið- eða gönguslóða sem liggur einnig fram hjá Markasteini (004). Í aflíðandi móa, lítt grónum og nokkuð rofnum á kafla. Grunnurinn er 18 X 16 m að stærð en 0,5 m á hæð.

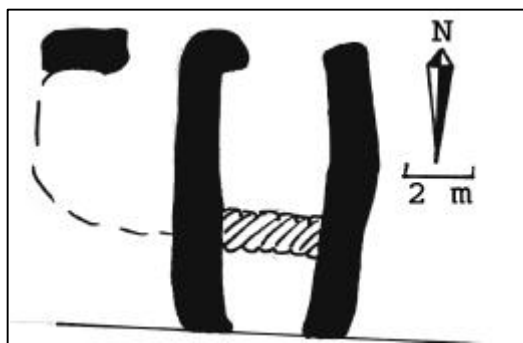

hleðsluleifar, horft til norðausturs

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

GK-216:009 tóft

64°05.649N 21°52.091V

"Hádegishóll (Hádegishólar) er við Stekkatún sem er áfast við Stekkatúnsmýrar. Bræðurnir Guðmundur og Kristján Ísakssynir sögðu að þar hefði verið brunnur og tættur sem gamlar sagnir hefðu verið um." segir í örnefnaskrá.

Tóft, horft til suðsuðvesturs

Tóft er í dæld milli Hádegishóla, um 300 m vestan við Fífuhvamsveg. Hún er fast norðan við nýlegan slóða og um 60 m suðvestur af búddalíkneski á Tóftin er í dæld milli tveggja hóla. Lyngivaxinn mói.

Tóftin er tvískipt en vegur liggur yfir suðurhluta hennar. Hún er um 8 X 4,5 m að stærð, að mestu opin til norðurs. Hún er gróin nema veggurinn sem skiptir henni upp í tvö hólf en hann er hlaðinn úr grjóti. Vestan við tóftina er þýft svæði og virðist þar sem þriðja hólf hafi e.t.v. verið þó ógreinilegt sé það nú. Op er á norðurvegg tóftarinnar. Í örnefnaskrá er talað um tættur og brunn við Hádegishóla en ekki eru nú merki brunnsins lengur greinileg.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Örnefni í bæjarlandi Kópavogs 1989, 9,

GK-216:010 garðlag

64°05.700N 21°53.046V

Garðlag er um 30 m suðaustan við suðausturhorn efsta hesthússins við Smáraholt. Garðlagið liggur í boga en hverfur undir götuna og er ekki vel greinilegt áframhald þess sunnan götunnar. Það er um 200 m austan við Reykjanesbraut, nálega á mörkum Reykjavíkur og Kópavogs. Norðan við Smáraholt er garðurinn á óræktarbletti milli götunnar og girðingar við hesthús en sunnan hennar er mói. Garðurinn liggur í boga í um 37 m áður en hverfur undir malbikaða götuna. Hann er nokkuð ógreinilegur en lag hans virðist með þeim hætti að hann hljóti að vera mannngerður. Norðan við hann hefur verið grafið niður, rétt

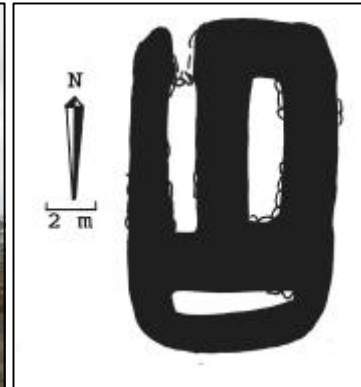
Garðlag, horft til vesturs

sunnan við hesthúsagirðingu. Sunnan Smárahólts, til móts við endann er hæð en ekki er hægt að greina garðlag. Nokkru vestar (til móts við neðri hluta garðlagsins norðan við Smáraholt) er hins vegar garðlag sunnan götunnar, um 15 m langt og liggur beint til suðurs. Garðlagið er gróið, virðist hlaðið úr torfi. Sunnan Smárahólts voru áður kálgarðar og er því líklegt að garðlagið sem þar má greina séu leifar af gömlum kálgarði.

Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda

GK-216:011 tóft

64°05.243N 21°50.980V

Tóft er um 250 m sunnan við væntanlegt vegarstæði Arnarnesvegur og um 300 m norðvestan við sendistöð á Rjúpnahlíð. Tóftin er á Rjúpnahæðinni. Umhverfis hana er mosavaxinn mói. Tóftin hefur verið hlaðin úr grjóti en

Tóft, horft til norðnorðvesturs

er nú alveg hrunin og mosagróin. Hún er 13 X 8 m að stærð og virðist skiptast í þrjú hólf. Hugsanlegt er að um beitarhús hafi verið að ræða. Grjóthleðslur sjást hér og þar en tóftin er að mestu hulin mosa. Op er helst hægt að greina á norðurhlið.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

5. Kafli. Minjar í hættu á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði

Að lokinni heimildakönnun og vettvangsrannsókn er ljóst að í næsta nágrenni Arnarnesvegar eru 15 fornleifar þekktar. Þetta eru eftirtaldir staðir:

- Garðlag við Smáraholt (GK-216-010). Það kemur til með að lenda í vegarstæðinu sjálfu.
- Hádegishólar (GK-216-002) eru um 120 m norðaustan við vegstæðið.
- Vitað er að í Stekkjartúni voru fjárhús (GK-216-003) sem rifin voru 1983.
- Frá Hádegishólum og til norðvesturs eru greinilegar götur í móanum (GK-216-005).
- Milli Hádegishóla eru tóftarbrot í 120 m fjarlægð frá vegarstæðinu (GK-216-009).
- Á mörkum Kópavogs og Reykjavíkur, þar sem Salavegur er nú, eru þekkt örnefni sem benda til að þar hafi verið sel (GK-216-006). Nákvæm staðsetning þess er ekki þekkt og allar leifar um það löngu horfnar. Staðurinn er um 500 m norðan við vegarstæðið.
- Á Rjúpnahæð er tóft (GK-216-011) um 250 m sunnan við vegstæðið.
- Norðan við Rjúpnadal, á mörkum Kópavogs og Reykjavíkur, er Markasteinn (GK-216-004). Hann er 40-50 m norðan við væntanlegt vegstæði.
- Gerði (GK-215-002) er norðan við Elliðavatnsveg, fyrir norðan hesthúsahverfið Heimsenda. Gerðið er 30-40 m austan við þar sem tengibraut frá Arnarnesvegi og að Elliðavatnsvegi liggur.
- Steypuleifar (GK-216-007) eru á hæð ofan við núverandi veg en um 80 m sunnan við vegarstæði Arnarnesvegar.
- Leifar af grunni (GK-216-008) eru um 40 m sunnan við vegarstæði Arnarnesvegar.
- 160 m suðaustan við Arnarnesveg eru leifar garðlaga (GK-215-004) sem liggja samsíða austur-vestur.
- Garður og leifar af tóft (GK-215-003) eru rétt norðan við GK-215-004 og um 160 m suðaustan við væntanlegt vegarstæði.
- 80-100 m suðaustan við Arnarnesveg eru hleðsluleifar (GK-215-006)
- Skotbyrgi (GK-215-005) stendur enn um 100 m norðvestan við væntanlegt vegarstæði Arnarnesvegar.

6. Kafli. Tillaga um aðgerðir

Að lokinni heimildakönnun og rannsókn á vettvangi liggur vitneskja fyrir um nokkrar fornleifar sem eru í og við vegarstæðið.

Samtals eru 15 fornleifar skráðir á áhrifasvæði Arnarnesvegar. Hluti þessara staða teljast ekki fornleifar samkvæmt skilgreiningu laga og njóta þeir því ekki friðhelgi samkvæmt þjóðminjalögum (GK-215-002, GK-215-005, GK-215-004, GK-215-006, GK-216-007 og GK-216-008). Auðvelt ætti þó að vera að hlífa þessum stöðum við skemmdum. Til þess þarf að merkja þá vel svo að vinnuvélar hrófli ekki við þeim af vangá. Sama gildir um aðra staði sem skráðir voru og með meiri vissu má telja til fornleifa í skilningi þjóðminjalaga. Eina undantekningin er garðlag GK-216-010 við Smáraholt sem telst í verulegri hættu vegna framkvæmdanna og þarf að huga að því sérstaklega. Ekki fundust heimildir um garðlagið og því er aldur þess óþekktur. Garðspottinn sunnan við Smáraholt gæti hugsanlegt verið í tengslum við hlaðna kálgarða sem voru áður í hlíðinni sunnan Smáraholts en ekki verður fullyrt að bogadregið garðlag norðan götunnar sé í tengslum við kálgarðana. Garðlagið hefur þegar verið skemmt við lagningu Smáraholtssvegar og einnig vegna hesthúsahverfis sem er norðan við.

Allar fornleifar innan áhrifasvæðis Arnarnesvegar teljast í hættu á meðan á lagningu hans stendur. Áhrif vegagerðarinnar á fornleifarnar GK-215:002-006 og GK-216:002-009 og 011 eru hinsvegar minniháttar. Með því að merkja staðina og gæta þess að umrót við lagningu vegarins raski þeim ekki, ætti að vera hægt tryggja varðveislu fornleifanna. Þannig yrði komist hjá raski vegna framkvæmda. Ef gripið verður til mótvægisáðgerða verða því áhrif framkvæmdanna á þessar fornleifar ásættanleg.

Áhrif Arnarnesvegar á GK-216:010 verða mikil og er greinilegt að lagning vegarins kemur til með að skemma hann. Sækja þarf um leyfi til Fornleifaverndar ríkisins ef nauðsynlegt er talið að hylja garðlagið eða fjarlægja það.

7. Kafli. Niðurlag

Í skýrslulok er rétt að geta þeirra takmarka sem eru á þessu mati. Mat á áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda á fornar mannvistaleifar er nýjung hér á landi og enn er langt í land að unnt sé að skera úr með fullri vissu hvort eða hversu margar minjar eru á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði. Við framkvæmdir verður að hafa í huga að fornleifar geta komið óvænt í ljós og þá þurfi að stöðva framkvæmdir vegna þess þar til úrskurður Fornleifaverndar ríkisins er fenginn sbr. 20. gr. þjóðminjalaga.

Heimildaskrá

Heimildamenn:

Þorsteinn Sigmundsson Elliðahvammí
Ólafur Jenssen

Óprentaðar heimildir:

Fornleifastofnun Íslands

ÍSLEIF, gagnagrunnur um íslenskar fornleifar, Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson ritstj.

Örnefnastofnun Íslands

Örnefni í heimalandi Kópavogsskaupstaðar og næsta nágrenni þess. Adolf J. E. Petersen safnaði.

Ö-Fífuhvammur, Guðlaugur R. Guðmundsson safnaði

Örnefni í bæjarlandi Kópavogs 1989, Guðlaugur R. Guðmundsson safnaði.

Prentaðar heimildir:

JJ: Jarðatal Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, III. Gullbringu- og Kjósarsýsla.
Kaupmannahöfn 1943.

Bjarni F. Einarsson. 2000. *Fornleifaskráning Kópavogs*. Reykjavík, Fornleifafræðistofan.
Hesturinn okkar 1983

 Fyrirhugaður golfvöllur		VSÓ RÁÐGJÖF BORGARTÚNI 20 105 REYKJAVÍK Sími 555 9000 FAX 555 9010				ORION RÁÐGJÖF EHF.		Borgartún 20, 105 Reykjavík Sími: 552 9970, Fax: 552 9974 orion@orion.is, www.orion.is		 VEGAGERÐIN		ARNARNESVEGUR		41-
 Skógrækt		Hannað: - Mælt: - Hönnunarkerfi: - Tölvuteikn.: 01356_411_MAU_K1				Hannað: - Mælt: - Tölvuteikn.: 41/41		Hönnunarkerfi: GEOPAK Tölvuteikn.: 01356_411_MAU_K2		MÆLIKV. 1:12.000		Reykjanesbraut - Breiðhóltsbraut		-
Yfirf.: -		Verk nr.: 01356 Teikn. nr.: - Útg.: -				Yfirf.: 41		Verk nr.: VSO0501 Teikn. nr.: - Útg.: -		Teikn.		Kort 4. Fomminjar		/
Samb.: - Dags.: Júlí 2002						Samb.: - Dags.: Júlí 2002				Samb.				-